

in morjev hitro vé, proti kateri strani zemlje da gré ladija, obračaje tisto z jadri in s krmilom, kakor se mu zdi za dobro; se vé pa, da presilen veter mu vzame vso moč, da ne more ravnati z ladijo, kakor bi hotel. Ako, postavimo, mornar vidi, da magnetična igla kaže na severnici z enim svojim koncem proti severju, z drugim pa proti jugu, je prepričan, da ladija gré proti jugu, na primer, po jadranskem morji proti severni Afriki; ako pa ima on namen, jadрати na Grško, bo moral na gori omenjeno vižo obrniti ladijo proti izhodu itd.

Še bolje, se vé, se je bilo pa začelo razprostirati po svetu brodarstvo in ž njim vred tržstvo, od kodar so našli parobrodstvo. Med tem namreč, ko so se dozdaj ladije naprej gibale po vodah kakoršnih si bodi le s pomočjo jader, vesel in krmil, se dandanašnji mornarji poslužujejo v tej zadevi tudi hlapov ali soparjev, kateri v zvezi z navlajšnjo pripravo ženejo njih ladije, ravno kakor tudi po železnicah (železnih cestah) vozove, ki so od nekdanj drdrali od kraja v kraj po cestah le s pomočjo vprežne živine (kónj, volov ali mezgov). Kako da je po pravem to mogoče in kako da se to izpolnuje, namreč kako in s kako pripravo da vrtijo vozne kolesa soparji, ki se v nekem kotlu nalašč umetno napravljajo, so „Novice“ že pred nekimi leti povedale. Povedale so pa sicer tudi, da prvi parobrod je bil rinjen iz ladijenice v morje leta 1788, tedaj skorej pred 75 leti, v Filadelfii, mestu severne Amerike, kjer ga je bil napravil neki Jonatan Fitsch, urar. Zdaj se vozijo parobrodi po vseh morjih, in so nam, kakor smo že rekli, zelo velik pripomoček k napredku trgovine, s tisto pa k našemu vsestranskemu blagostanju, ravno tako kakor so nam tudi železnice.

Dobrovoljni poduki.

Dober lek za družinske hišne rane.

Besede, s katerimi gospodar ali gospodinja zapoveduje svoji družini, so trojne baže, so namreč: mlačne, zdravilne in strupene.

Mlačne ali mrzle so tiste, ktere sicer ne škodujejo, pa tudi le malo pomagajo. Take besede izvirajo od človeka, ki sam prav malo ali nič ne stori od tega, kar drugim veleval. Prazno je pa sleherni svarilo od njega, kdor sam sebe nič ne popravlja; kdor drugim zapoveduje, sam pa ne stori.

Zdravilne pa bodo besede tvojih ukazov, ako storiš sam, kar le moreš. Kadar misliš drugim ukazovati, zberi najprej skupaj vse svoje besede; pretehtaj jih: ali so vse dobre; kar je dobrih, deni jih skupaj v lonček in jih zabeli s strdjo dišečih cvetic, pa jih nekoliko pokuhaj pri ognju ljubezni; potem še le jih začni deliti med svojo družino, pa boš vidil, kako jih bode rada sprejemala od tebe. Kdor hoče dobro srečo in vesele dni uživati, naj poskusi to mazilo. Če tudi se večkrat pokazi, nikar ne obupaj! Vredno je tega truda, da se človek izuči, če tudi težko; kmali bo zmanjkovca in stradavca od hiše zapodil, namesti nju pa obilnost dobil.

To pa moram še sporočiti. Kdor hoče prav dobro tako mazilo napraviti, da bo zares pomagalo, mora popred napuh in lenobo od hiše spoditi, da ti ne nagajata. Napuh in lenoba sta največja sovražnika človeške sreče; ako le enega teh dveh sovražnikov v kotu svoje hiše mirno pustiš, ti bo gotovo naredil, da ne boš mogel dobrega mazila skuhati za svojo družino. Napuh in lenoba na vseh očitnih potih pa tudi na skrivnih kotih ljudem nagajata; prava copernika sta.

Besede ukazovanja pa, če so na vinski pijači ali na žganji kuhane, so ti silno strupene; čem močnejša

je pijača, tem bolj strupena je. Sleherni, kdor take besede okusi, se jih začne ogibati; kdor pa je prisiljen take besede sprejemati, je gotovo na svojem srcu ranjen. Čez vse najbolj strupene pa so besede ukazov, če se z morskimi penami zalivajo. Al — poreče kdo — saj morskih pen pa nimamo. Da, da! vsak človek jih ima zadosti, pa odkod? Sleherni človek ima v svojem srcu neko čudovito morje, po katerem pogostoma buče viharji jeze, zavida, napuha in družih hudobnih strasti. Kri po žilah zavrè, da se težko pomiri, in kdor ni zmožen do časa, da viharje ukroti, temu bo nemirno to morje zmirej više kipelo, da bojo valovi hude jeze itd. čez bregove njegovih ust pljuskali. To so tiste pene, na katerih besede tvojih ukazov postanejo silno strupene. Treba je tedaj, da se človek privadi zapovedovati morju in krotiti viharje, ki buče po njem. Kdor to zmore, tak napravi najbolje mazilo za svojo družino.

Vščipnil me bo morebiti kdo, da modrujem. Dobro! Če sem v prilikah govoril, naj bo to znamenje, da tudi človek v kmečkem jopiču more kakošno povedati z resno besedo. Veselilo me bo starčka, ako nisem prazne slame mlatil, to je, da kak mlad gospodar ali kaka mlada gospodinja poskusi moj dobrovoljni svet.

Na Jesenicah.

Anton Pazlar.

Šolske stvari.

Ozir po naših gimnazijah.

Šolske naznanila naših učilnic menda le malo komu naših bravcev v roke pridejo, toraj „Novice“ veže dolžnost, svojim prijatom iz njih toliko posneti, kolikor jih utegne mikati, ter jim povedati, kaj same mislijo o njih.

Pred vsem naj tu sledi statistični pregled treh kranjskih gimnazij v poglavitnejših rečeh.

gimnazija	učitelji			učenci				Štipen-		Učnina		Primsina	
	slovenski	nemški	vкуп	slovenski	nemški	laški	vкуп	dije zna-		znaša		ali vpisnina	
								gold.	kr.	gold.	kr.	gld.	kr.
Ljubljani	10	9	19	555	60	2	617 ¹⁾	5501	44	3817	80 ²⁾	254	10
Novem mestu	13	—	13	234 ³⁾	8	—	242	335	37	806	4	113	4
Kranji	5	1	6	158 ⁴⁾	—	—	158	638	19	— ⁵⁾	—	157	50
vкуп	28	10	38	947 ⁶⁾	68 ⁷⁾	2	1017	6475	3/4	4623	84	524	64

I. O ljubljanski gimnazii posebej.

Če vzameš v roke letošnji „Jahresbericht“ ljubljanske gimnazije, gotovo bodeš, kdor nisi „matematicus“ in „fiskus“ od nog do glave, liste prvega njegovega dela, ki obsega 26 strani, ktere mu polnita dotična nemška sestavka samih števil, le preobračal,

¹⁾ 56 učencev manj od lani.

²⁾ Ker se je učnina od prihodnjega leta dalje povišala za tretjino, ktera bo šestim starejim učiteljem na poboljšek, utegne v Ljubljani vsacega doleteti okoli 300 gold.; se vé da enim nekoliko več, enim nekoliko manj, ker si ga bodo delili po raznih odstotkih.

³⁾ 16 učencev več od lani.

⁴⁾ Menda vsi, ker nikjer ne nahajamo razločka po narodnosti.

⁵⁾ Je ne naznanja letnik.

⁶⁾ Pač lepo število slovenske mladine, hrepeneče po viši omiki!

⁷⁾ To število bi kazalo, v kaki primeri so Nemci s Slovenci; toda zdi se nam pa, da v številu nemških učencev tiči še marsikter Slovenec.

iskaje še kakega slovenskega spisa; toda zastonj je tvoj trud; vzela ga je menda letošnja — suša. Pač se nam čudno zdí, da je vreme bilo le slovenskemu spisu tako neugodno, med tem, ko sta se pod ravno tem podnebjem na ravni tisti zemlji rodila dva nemška, in sicer bogata. — Komur po takem prvi del ni po volji, naj sodi sam, ali mu bode drugi; „Novice“ hoté le povedati obsežek njegov zlasti v 1. in 12. njegovem oddelku. V 1. oddelku zvemo, da je ljubljanska gimnazija imela 19 učiteljev, zmed katerih je le 10 Slovanov po rodu, družih 9 pa ne umé slovenskega jezika, pa so vendar večidel učili mladino spodnje gimnazije, kjer slovenski učenci zlasti potrebujejo učenikov, ki znajo njih materni jezik. — Pri 12. oddelku pa se moramo nekoliko bolj pomuditi. On nam kaže imenik učencev po napredku in po rojstnem kraju. Kar se tiče napredka, le v nekterih razredih nahajamo po 2, 3 ali 4 učence, ki niso zadostili preskušnjam tako, da bi bili dovršili z dobrim napredkom leto; najbolje so se vèdli dijaki 8. in 4. razreda, kjer nahajamo po 10 izvrstnih učencev, 5. razred 2. vrste je v primeri z družimi najbolj zaostal, ker šteje le 2 izvrstnjaka. Le to nam je zastavica, da v letniku v vrsti učencev z dobrim napredkom nahajamo tudi nekatere take, katerih spričala drugače govorijo. Je li to tiskaren pogrešek? — Kar se tiče osebnih imen, v njih pisavi nahajamo veliko slovniških napak, še več pa nedoslednosti, ki zlasti kolje oči. K prvim štejemo na pr. imena. Doužan, Paulin, Podboi, Sajec, Werbič, Verhouz, Millauz, Leuc itd., k drugim pa na pr.: Zupančič, Supančič in Suppančič, Paulič in Kavčič, Russ in Rus, Erjauz in Erjavec itd. Pa saj vemo, da pravijo nekteri: „Pustite imena pri miru, da komu ne kratite kakih pravic.“ Al kako malo streže temu opominu tudi letnik ljubljanske gimnazije sam, naj nam priča ime Glavacki, ki ga dvakrat nahajamo v imeniku in sicer pri bratih, in vendar je enkrat pisano „Glovacky“, enkrat pa „Glowacki“; njun oče se piše pa še nekoliko drugače, ker je Poljak. Vprašamo tedaj: kako ta pisava ustreza omenjenemu opominu? Nam se zdí, da nič kaj. — Še več zmešnjav in nedoslednost pa najdemo v krajinah imenih. Premišljali smo sèm ter tje, po katerem „sistemu“ je ta pisava vravnana; in reči moramo, ali da celó po nobeni, ali pa po sedmeri. Prvič se pisava dvoji že v tem, da se rabite dve abecedi, gotica in latinica, se vé da latinica le v kacic 30 imenih, kar je pa vendar zadosti, da vsakdo, ki ima zdrave oči in hoče viditi, lahko spozná, kako malo se sploh pristuje gotica slovenskim imenom. Gotica se zopet dvojna nahaja, čista na pr. Ščifšfa, Podpetsch, in z gajskimi nadznamki namešana, na pr. Podpeč, Dševf, Senožeč. Pač ne vemo, komu da bi bila všeč namešana gotica? Morebiti le tiskarju, da se mu zarijevele pismenke zopet enmalo vgladijo, Slovencom gotovo ne, ker je menda še nikdo ni pisal zmed njih, Nemcem pa menda še manj. In komu je namenjen letnik, če ne Slovencom in Nemcem? — Kar se tiče pravopisa krajinah imen, se nahaja v njem, da povemo z besedo Laibacherčnega vrednika, prava „Sprachenverquickung“. Da pa dolžni ne ostanemo dokaza, nekoliko izgledov navedemo. V prvo vrsto stavimo tuje imena tuje prav pisane, na pr. Wien, Schottwien, Salmannsfirchen, Mürzschlag, Innichen, Osegliano, Cervignano itd. To je po naših mislih prav, ker se potegujemo za pravico, da se vsacemu dá, kar vsacemu gré; zato bi bilo smešno pisati „Šotvin“ itd. — V drugo vrsto devamo domače imena prav po slovenskih slovniških pravilih pisane, na pr. Vodice, Gorenjavas, Hrušica, Tomačevo. Tudi to je prav; in prav za prav bi se ljubljanski letnik in vsaki moral le po teh dveh pravilih povsod in vselej doslednje ravnati. Ali kaj, ko

je ubogo malo imen pisanih po njih; večina imen se drži pravil, katerih pravi Slovenec in pravi Nemec nikakor ne moreta odobriti. In tacih nahajamo spet pet vrst, in sicer: 1. slovenske imena v nemški prestavi nemški prav pisane: na pr. Laibach, Reifniz, Billiggraz, Mannsburg, Stein itd. Za to pisavo se menda novomeški dopisavec A. R. poteguje, rekši, da to je „authentische Benennung“. „Novice“ bi mu, ako mu je za resnico in pravico kaj mar, prav rade pokazale „vladni list za kranjsko kronovino VI. del, na svitlo dan leta 1857“, da bi zvedel, da imamo Kranjci še drugo postavno „authentische Benennung“ naših krajinah imen, in te se držimo mi zlasti med seboj, ker je naravna in pravična; — 2. slovenske imena na pol po nemški, na pol pa po slovenski pisane; na pr. Maučič, Morauče; komu je neki to podobno? Te pisave v omenjenem vladnem listu med „authentischer Benennung“ ne najdemo; — 3. slovenske imena v nemški prestavi slovensko pisane, na pr. Vač, Račah, Senožeč. Ali je to nemško ali slovensko? Nam se zdí, da se nemški podobi ne pristuje slovenska obleka, kakor tudi narobe ne; — 4. slovenske imena slovensko pisane, toda napak, na pr. Stražiče; toda to je morda, ker se nahaja le enkrat, tiskarna pomota; — 5. slovenske imena nedosledno pisane, zdaj po slovenski, zdaj po nemški, zdaj po nobeni pisavi, na pr. Vače — Watsch in Vač, Šodražica in Šoderschitz, Vodice in Vodiz, Moravče in Moräutsh.

Naj nam nihče ne ugovarja, da se poganjamo za malenkost, ako se poganjamo za to, da naj se osebne in krajinah imena pišejo kakor so: slovenske po slovenski, nemške po nemški, talijanske po talijanski itd., in da se slovenskim imenom vsem pustí naša sedanja, tudi po vladi v vseh njenih razglasih in šolskih bukvah potrjena pisava. Če hočete en izgled, kako piškavi so ugovori tistih, ki nasprotujejo našemu pravopisu, damo ga v sledečem: Fantič Kavčič iz Čirčič pride v ljubljansko normalko: tù ga pišejo: „Kautschitz aus Tschirschitz“, iz normalke pride v ljubljansko gimnazijo; tù ga pišejo, kakor ravno naletí učenika; potem pride v bogoslovje, tù mora biti Kauzhitz C. Shirzhitz; zdaj postane kaplan, da se zopet piše, kakor je oče hotel „Kavčič iz Čirčič“. Zdi se nam to, kakor metulj, ki se tudi trikrat leví, da je zopet metulj!

Česar pa v ljubljanskem gimnazijskem letniku prav živo pogrešamo, je to, da ne najdemo nikjer, v kakih sestavkih, nemških in slovenskih, so se vadili učenci, ali z drugimi besedami, kakošne naloge so se dajale učencem izdelovati. Gimnazija mariborska in novomeška ste o tem lep izgled, da tudi svet vidi, za ktere je vendar tudi letnik pisan, kako se je obdelovala slovenščina in nemščina v šolah.

Slovenske stvari.

Godovni govor

pri véliki besedi v goriški čitavnici 12. julija 1863.

Zložil in govoril dr. Josip Tonkli.

(Konec.)

VI. Stan slovenščine v Gorici.

Kako so po tej dôbi Slovani na literarnem polji napredovali, ni moja današnja naloga; povedal bom samo razvijanje slovenščine v Gorici.

Akoravno po dolgem spanji so se bili Slovenci na Kranjskem ob času reformacije v 16. stoletji čvrsto izbudili po Truberju, in je bila slovenska poezija v začetku tega stoletja po Vodniku, očetu slovenskega pes-